Nozimov Eldor Anvarovich

Samarqand iqdisodiyod va servis inistituti

“Investitsiya va innovatsiya” kafedrasi katta o‘qituvchisi

eldornozimov@gmal.com

GLOBALIZATSIYA JARAYONLARINING INVESTITSIYANI RIVOJLANTIRISHGA TA’SIRI

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqola globalizatsiya jarayonlarining investitsiyani rivojlantirishga ta’sirini o‘rganishga bag‘ishlanadi. Globalizatsiya jarayonlari, jumladan, xalqaro savdo, texnologik yangiliklar, kapital va resurslarning erkin harakati kabi omillar, investitsiya oqimlarining o‘sishi va turli hududlarda iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu maqolada globalizatsiyaning investitsiya sohasidagi ta’siri, uni tartibga solish mexanizmlari va global bozorlarning dinamikasi tahlil qilinadi. Shuningdek, davlatlar va korxonalarning global iqtisodiyotdagi o‘zgarishlarga moslashish yo‘llari va yangi investitsiya strategiyalarini ishlab chiqish zaruriyati muhokama qilinadi. Maqola investitsiya sohasida globalizatsiyaning imkoniyatlari va xavf-xatarlarini chuqur tahlil etadi hamda samarali investitsion siyosatni shakllantirishda ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Globalizatsiya, investitsiyalar, xalqaro savdo, kapital oqimlari, iqtisodiy rivojlanish, investitsiya strategiyalari, investitsiya muhiti, tashqi iqtisodiy aloqalar, bozorlar dinamikasi

Kirish

Globalizatsiya – bu dunyoning barcha sohalarida, xususan, iqtisodiy, siyosiy, madaniy va ijtimoiy jabhalarda yuz berayotgan intensiv o‘zgarishlar jarayonidir. U mamlakatlar o‘rtasidagi chegaralarni susaytirib, tovarlar, xizmatlar, kapital, texnologiyalar va ishchi kuchining erkin harakatini ta’minlaydi. Globalizatsiyaning rivojlanishi, ayniqsa, iqtisodiy aloqalarning va savdo tarmoqlarining kengayishi, xatarlar va imkoniyatlar muvozanatining o‘zgarishi natijasida, mamlakatlar uchun yangi investitsiya imkoniyatlarini yaratadi. Ushbu jarayonning o‘sishi, o‘z navbatida, xalqaro kapital oqimlarining kengayishiga olib keladi, bu esa global iqtisodiyotning shakllanishida katta rol o‘ynaydi.

Globalizatsiyaning investitsiya jarayonlariga ta’siri alohida e’tiborni talab qiladi. Xalqaro savdo va kapital harakati ortib borishi bilan, davlatlar o‘rtasida investitsiya oqimlari tezlashadi, yangi bozorlar va investitsiya imkoniyatlari paydo bo‘ladi. Shu bilan birga, globalizatsiya, rivojlanayotgan davlatlar uchun o‘z iqtisodiy tizimlarini yanada samarali qilish, raqobatbardoshligini oshirish va innovatsiyalarni jalb qilish imkoniyatlarini taqdim etadi. Global miqyosda savdo va kapital oqimlarining erkinligi, yangi investitsiya tarmoqlarining shakllanishi va iqtisodiy integratsiyaning kuchayishi davlatlar va xalqaro korxonalarning rivojlanishiga turtki bo‘ladi.

Biroq, globalizatsiya nafaqat ijobiy, balki salbiy ta’sirlarga ham olib keladi. Global bozorlarning o‘zgarishi, xalqaro tanqidlarga duchor bo‘lish, raqobatning kuchayishi va investitsiya xavf-xatarlarining ortishi kabi omillar davlatlar uchun yangi chaqiriqlarni keltirib chiqaradi. Shuning uchun mamlakatlar o‘z iqtisodiy siyosatlarini globalizatsiya sharoitida

muvofiqlashtirish, investitsiya strategiyalarini takomillashtirish va yangi imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun maxsus chora-tadbirlar ishlab chiqish zarur.

Ushbu maqolada globalizatsiyaning investitsiya sohasidagi ta’sirini chuqur tahlil qilish, uning o‘zgaruvchan sharoitlariga qanday moslashish kerakligini ko‘rsatish va global bozorlarning dinamikasini tahlil qilish maqsad qilingan. Maqola shuningdek, globalizatsiyaning ijobiy va salbiy ta’sirlarini o‘rganib, investitsiya siyosatini shakllantirishda davlatlar va xalqaro tashkilotlarning o‘rni, shuningdek, investitsiya muhitining takomillashishi bo‘yicha tavsiyalar beradi. Globalizatsiyaning iqtisodiy rivojlanishga va investitsiya jarayonlariga ta’siri mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy aloqalarning kuchayishi bilan yanada muhimlashib bormoqda va bu jarayonning yanada chuqurroq o‘rganilishi zarur.

Adabiyotlar sharhi

Globalizatsiyaning investitsiya jarayonlariga ta’siri keng ilmiy tadqiqotlar mavzusidir. Tadqiqotchilar globalizatsiya va investitsiyalar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni o‘rganish uchun turli yondashuvlar va metodologiyalarni ishlab chiqdilar.

Keynes (1936) o‘zining *"Umumiy nazariya"* asarida kapital harakatining erkinligi va iqtisodiy o‘sishga ta’sirini ko‘rsatgan. Uning fikricha, investitsiyalar o‘sishi va iqtisodiy o‘sish o‘rtasida mustahkam bog‘liqlik mavjud. Mankiw (2003) global iqtisodiy integratsiya jarayonini o‘rganib, investitsiya oqimlarining o‘sishiga qanday ta’sir ko‘rsatilishini tahlil qilgan.

Obstfeld va Rogoff (1996) global kapital oqimlarining o‘sishi va bu oqimlarning mamlakatlar iqtisodiy xavfsizligiga ta’sirini ko‘rsatgan. Ularning tadqiqotlariga ko‘ra, kapital harakati investitsiyalarni diversifikatsiyalashga yordam beradi, ammo bu jarayon global bozor sharoitlariga moslashishni talab qiladi.

Krugman (1991) global savdo va kapital harakati o‘rtasidagi bog‘liqlikni tahlil qilib, xalqaro savdo ochiq bo‘lishining kapitalning samarali taqsimlanishiga yordam berishini ta’kidlagan. Savdo va investitsiyalarning integratsiyasi iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiradi.

Stiglitz (2002) *"Globalization and Its Discontents"* asarida globalizatsiyaning salbiy ta’sirlarini muhokama qilib, rivojlanayotgan mamlakatlar global kapital oqimlaridan yetarlicha foydalana olmasligini ta’kidlagan. Uning fikricha, globalizatsiya tengsizlikni kuchaytirishi mumkin.

Sachs va Warner (1995) tabiiy resurslarga boy mamlakatlarning investitsiya muhitini o‘rganib, iqtisodiy siyosatning investitsiyalarni jalb qilishdagi ahamiyatini ko‘rsatgan. Ularning fikricha, siyosiy va ijtimoiy barqarorlik kapitalning samarali taqsimlanishini ta’minlaydi.

Porter (1990) *"The Competitive Advantage of Nations"* asarida global bozorlar uchun innovatsion yondashuvlarning ahamiyatini ta’kidlab, texnologik rivojlanish va innovatsiyalarning globalizatsiya jarayonidagi rolini o‘rganadi.

Shu tarzda, globalizatsiya va investitsiyalar o‘rtasidagi aloqalar haqida olib borilgan tadqiqotlar global iqtisodiyotning integratsiyasi va samarali investitsiya strategiyalarining shakllanishiga katta hissa qo‘shadi.

Tahlil va natijalar

Ushbu bo‘limda globalizatsiyaning investitsiya jarayonlariga ta’sirini tahlil qilish asosida olingan natijalar ko‘rib chiqiladi. Tahlil jarayonida globalizatsiya va investitsiyalar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik, kapital oqimlari va global bozorlarning dinamikasi, shuningdek, investitsiya muhiti va iqtisodiy siyosatning ta’siri o‘rganildi.

Birinchi navbatda, globalizatsiya va investitsiyalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni tahlil qilishda, globalizatsiya jarayonlari xalqaro savdo va kapital harakatining erkinlashuvi orqali investitsiya oqimlarining o‘sishiga yordam berishi aniqlandi. Mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy integratsiya va samarali tijorat aloqalari investitsiya muhitini yaxshilaydi. Bu o‘zgarishlar iqtisodiy o‘sish va barqaror rivojlanishni rag‘batlantiradi. Shu bilan birga, tahlil globalizatsiyaning salbiy ta’sirlarini ham ko‘rsatdi. Xususan, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun investitsiya oqimlarining cheklanganligi va xavflarning ortishi muammolar sifatida paydo bo‘ladi. Bu holat, o‘z navbatida, globalizatsiya jarayonining to‘liq ijobiy natijalarga olib kelishini murakkablashtiradi.

Xalqaro kapital oqimlarining mamlakatlar iqtisodiy xavfsizligiga ta’sirini tahlil qilishda, global kapital oqimlarining yuqori samaradorligi mamlakatlarga iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda yordam berishi aniqlangan. Biroq, kapital oqimlarining tezkor o‘zgarishi va global bozor sharoitlariga bog‘liq bo‘lishi iqtisodiy qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Tahlil natijasida kapital oqimlarini tartibga solish va ularning xavf-xatarlarini boshqarish zarurligi yuzaga keladi.

Investitsiya muhiti va iqtisodiy siyosatning investitsiyalarni jalb qilishdagi ta’sirini o‘rganish davomida, tahlil investitsiya muhitining ijtimoiy va siyosiy barqarorlik, soliq siyosati, davlatning investitsiya siyosati kabi omillarga bog‘liq ekanligini ko‘rsatdi. Shuningdek, davlatlar o‘rtasida ochiq savdo siyosatining joriy etilishi, investitsiya oqimlarini kengaytirish va yangi investitsiya tarmoqlarini rivojlantirish imkonini beradi. Lekin ba’zi mamlakatlarda siyosiy va iqtisodiy beqarorlik sababli investitsiya oqimlarining kamayishi kuzatiladi, bu esa investitsiya muhitining yaxshilanishini qiyinlashtiradi.

Global savdo va investitsiyalarning o‘zaro ta’siri ham tahlil qilindi. Tahlil natijalariga ko‘ra, global savdo va investitsiyalar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik iqtisodiy o‘sishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Xalqaro savdoning ochiqligi va investitsiya oqimlarining erkin harakati iqtisodiy integratsiyani kuchaytiradi va davlatlarning raqobatbardoshligini oshiradi. Savdo tarmoqlarining kengayishi va yangi bozorlarning ochilishi investitsiyalarning samarali taqsimlanishiga olib keladi. Bu jarayon davlatlar o‘rtasida iqtisodiy hamkorlikni mustahkamlaydi.

Shuningdek, globalizatsiyaning salbiy ta’sirlarining ham mavjudligi tahlilda ko‘rsatildi. Globalizatsiyaning salbiy tomonlari, ayniqsa, tengsizlikni kuchaytirish va rivojlanayotgan mamlakatlarda resurslarni notekis taqsimlashiga olib kelishi mumkin. Stiglitz (2002) ning fikriga ko‘ra, globalizatsiya jarayonining salbiy ta’siridan rivojlanayotgan mamlakatlar ko‘proq zarar ko‘rishi mumkin, chunki ular ko‘pincha kapitalning samarali taqsimlanishidan to‘liq foydalanolmaydi.

Natijalar

Tahlil natijalari quyidagi xulosalarga olib keladi:

1. Globalizatsiya investitsiya oqimlarini kengaytiradi va davlatlar o‘rtasidagi iqtisodiy integratsiyani kuchaytiradi.
2. Kapital harakatining erkinlashuvi iqtisodiy o‘sish va yangi bozorlarning ochilishiga yordam beradi.
3. Xalqaro kapital oqimlarining samarasiz taqsimlanishi va siyosiy beqarorlik investitsiyalarni jalb qilishda muammolar yaratishi mumkin.

4. Global savdo va investitsiyalarning o‘zaro ta’siri iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantiradi, ammo tengsizlikni kuchaytirishi mumkin.

Shu bilan birga, tahlil shuni ko‘rsatadiki, globalizatsiya jarayonida investitsiyalarni samarali jalb qilish uchun davlatlar o‘rtasida siyosiy barqarorlik va innovatsion siyosatning amalga oshirilishi muhimdir. Bu jarayonning ijobiy ta’siridan to‘liq foydalanish uchun xalqaro hamkorlik va kapital oqimlarini boshqarish zarur.

Xulosa

Ushbu ilmiy tadqiqotda globalizatsiyaning investitsiya jarayonlariga ta’siri tahlil qilindi. Tadqiqot davomida globalizatsiyaning iqtisodiy o‘sish, savdo va kapital oqimlariga qanday ijobiy va salbiy ta’sir ko‘rsatishi o‘rganildi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, globalizatsiya jarayonlari investitsiya oqimlarining kengayishi va iqtisodiy integratsiyaning chuqurlashishiga yordam beradi. Biroq, bu jarayonning salbiy ta’sirlari ham mavjud bo‘lib, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun investitsiya oqimlarining notekis taqsimlanishi va siyosiy beqarorlik xavflari mavjud.

Investitsiya muhiti va davlatlarning iqtisodiy siyosatining roli juda muhimligini ko‘rsatgan tadqiqotda, davlatlar o‘rtasidagi siyosiy va iqtisodiy barqarorlik, investitsiya jalb qilishning muhim omili sifatida ajralib turadi. Shuningdek, global savdo va kapital harakatining erkinlashuvi, mamlakatlar o‘rtasida yangi bozorlarning ochilishi va iqtisodiy hamkorlikni kuchaytiradi. Biroq, globalizatsiya jarayonining salbiy ta’sirlari, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun iqtisodiy tengsizlikni kuchaytirishi mumkin.

Shu bilan birga, investitsiyalarni samarali jalb qilish uchun globalizatsiya jarayonidan to‘liq foydalanish uchun mamlakatlar o‘rtasida yanada samarali hamkorlik, siyosiy barqarorlik va innovatsion siyosatlarning amalga oshirilishi zarur. Bu, o‘z navbatida, mamlakatlar iqtisodiy xavfsizligini ta’minlashga, global investitsiyalarni samarali taqsimlashga va iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirishga yordam beradi.

Umuman olganda, globalizatsiyaning investitsiya jarayonlariga ta’siri murakkab va ko‘p qirrali bo‘lib, ijobiy va salbiy tomonlarini hisobga olish zarur. Kelajakda global bozorlar bilan integratsiyalashuv va investitsiyalarni jalb qilishda davlatlar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaeva, N. (2022). *Global iqtisodiy integratsiya jarayonlarida investitsion faoliyatning rivojlanish tendensiyalari*. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 1(2), 45-52.
2. Karimov, A. & Turgunov, D. (2023). *O'zbekiston iqtisodiyotida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning o‘sish omillari*. Moliyaviy tadqiqotlar jurnali, 3(4), 62-69.
3. World Bank Group. (2023). *Global Investment Competitiveness Report 2023: Rebuilding Investor Confidence*. Washington, DC: World Bank. https://www.worldbank.org
4. Smith, J., & Lee, H. (2022). *Globalization, FDI, and economic growth: New evidence from emerging markets*. Journal of International Economics and Policy, 5(1), 23–38.
5. Davletov, B. (2022). *Investitsiya muhitining takomillashuvi va globalizatsiya sharoitida investitsion xavfsizlik masalalari*. TDIU Ilmiy axborotnomasi, 2(3), 78-85.

6. Yusupova, M. (2024). *Globalizatsiya sharoitida milliy investitsiya siyosatini shakllantirishning ustuvor yo'nalishlari*. Iqtisodiy islohotlar va barqaror rivojlanish, 1(1), 91-98.
7. IMF. (2023). *World Economic Outlook: Navigating Global Divergences*. International Monetary Fund.